

Dvema slavistoma z ozemlja loškega gospostva v spomin

Jože Šifrer je bil rojen na ozemlju loškega gospostva, a so ga življenjske okoliščine privedle do tega, da se je z njega izselil na visoko Gorenjsko. Drugi, Franček Bohanec, se je kot Štajerec iz bele Ljubljane po upokojitvi nanj preselil.

Z obema sem se srečevala redko, le naključno. Vendar mi je vsako srečanje z njima polepšalo dan in okrepilo občutek stanovske pripadnosti slavistični srenji. Kljub temu, da nista bila neposredno udeležena v kulturnem dogajanju na ozemlju nekdanjega loškega gospostva, sta njuno življenje in delo vtisnila vanj neizbrisni pečat. Zaradi spoštljive naklonjenosti njegovim prebivalcem je prav, da se ju spomnijo tudi Loški razgledi.

Jože Šifrer (19. 5. 1922, Žabnica pri Kranju–24. 12. 2009, Jesenice)

Jože Šifrer (iz: sl. Wikipedia)

Antonija Šifrer, mati Jožeta Šifrerja, je bila doma pri Kozincu, v Žabnici. V mladih letih je končala gospodinjstvo šolo pri Gospe Sveti na Koroškem. Ko se je poročila k Gregorcju v domači vasi, se je veliko in z »nenavadno veliko smisla« posvečala domoznanstvu in z marsikaterimi tehtnimi podatki pomagala zgodovinarju Pavletu Blazniku. Podatke je dobivala iz župnijskih in škofijskega arhiva. Tudi mnogim žabniškim in bitenjskim rodbinam je pojasnila njihov izvor. (Planina 1985: 199, 200). Zlasti se je veliko ukvarjala z rodovnikom Šifrerjev, ki izhajajo iz vodje upornih loških podložnikov Jerneja Šifrerja. Ta je bil potomec bavarskih kolonistov, ki jih je freisinški škof v 12. stoletju naselil na zahodnem robu Sorškega polja, predvsem v Bitnjah, Žabnici in nekaterih bli-

žnjih vaseh, jim ukazal krčiti gozdove in obdelovati polja. Danes nanje spominjajo le še številna ledinska in gozdna imena. Podložniki s priimkom Šifrer so bili »trden, rodoviten in pokončen rod, saj so se zlasti v 17. stoletju razlezli po mnogih naseljih loškega gospostva, njihova imena kar pogosto najdemo med tistimi, s katerimi so oblasti imele težave. Toda stari, uporniški Jernač je med temi v največji meri izpričal neko življenjsko silo, tisto, ki jo je podedoval od svojih prednikov, in so jo hude podložniške tegobe spodbujale k dejanjem.« Ivan Tavčar ga je v Visoški kroniki ovekovečil kot strastnega pravdača, ki se gosposke ne boji. (Šifrer 1976: 34, 44).

Drugače je nameraval osvetliti usodo pravdarskega vojvoda Tone Šifrer, njegov osmi vnuk po veji navzdol. V pisateljevi zapuščini je ohranjen osnutek za dramo, z naslovom *Mož iz samote*, v kateri naj bi Jernej doživel tragično usodo puntarja, ki v neozaveščenem okolju prehiteva svoj čas. (Šifrer 1976: 44–45).

Tone Šifrer (ps. Jern Ledina) (1911, Žabnica–1942, Mauthausen) je po gimnaziji v Kranju študiral slavistiko v Ljubljani, bil je profesor na Ptuju in v Murski Soboti. Kot aktivista Osvobodilne fronte so ga Nemci 1942 zaprli in odpeljali v Mauthausen, kjer je bil ustreljen kot talec.

Jože Šifrer je uredil njegovo zbrano delo z naslovom *Mladost na vasi* (1971) in ob spominu na 80-letnico njegovega rojstva (1991) *Srce in oko*. Morda je tragična usoda starejšega brata celo vplivala na njegovo življenjsko odločitev, da se tako kot on posveti slavistiki. Sprva se je kot profesor in ravnatelj razdal na srednjih šolah v Ljubljani in na Jesenicah, nato pa se je docela predal bibliotekarstvu in se upokojil kot vodja rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Hkrati je skrbno spremljal literarno ustvarjanje v prozi in svoje ocene iz Književnih listov, Naših razgledov, Nove revije in Sodobnosti zbral v dveh knjigah (*Literarna mnenja*, 1968; *Pisatelji in knjige*, 1988). Njegov najpomembnejši prispevek k slovenski literarni zgodovini je petnajst knjig Zbranega dela Frana Saleškega Finžgarja (1979–1999) in monografija o njem v zbirki Znameniti Slovenci (1983).

Kljub temu, da literarna zgodovina opaža, da je prednost v leposlovnem ustvarjanju Jože Šifrer prepustil starejšemu bratu Tonetu, njegovo mnogostransko ustvarjalno dejavnost simbolično uokvirjata dve literarni objavi. Že leta 1954 je objavil daljšo novelo *Srečanje pod vrhom*, njegovo življenje se je tako rekoč izpelo s knjigo *Polje, kdo bo tebe ljubil*, 2007.

Po »ljudski pesmi« prevzet naslov napoveduje idealizirano podobo nekdanjega kmečkega življenja, resnica pa je ravno nasprotna. Seveda so opisani kmečko delo in poročne šege, toda brez sentimentalnosti. Knjiga zelo realistično upoveduje proces družbene in idejne diferenciacije na vasi, v obdobju po 2. svetovni vojni, ko je nova oblast po zgledu ruskih kolhozov začela uvajati skupne obdelovalne zadruge, ki pa se niso obnesle. Trdni kmetje so po stari navadi pokazali svoje stališče, zato so tri celo zaprli. »Pa ni bilo toliko zaradi zadrug. Ali ni bilo nekaj drugega? Kaj pa naj bi mi kmetje brez Boga in brez cerkve. Vsak dan smo z

njim, njegovo stvarstvo nas neprestano obkroža, in cerkev nam je bila vseskozi v tolažbo za naše trpljenje. Pa tudi v veselje. Kako je bilo lepo, ko smo se v nedeljo lepo oblekli in šli, v cerkvi pa poslušali petje in gledali podobe na stenah, hodili pri procesijah za banderi, poslušali veselo potrkavanje zvonov, da nas je iz neke neznane sreče stiskalo v prsih. Kaj bi mi kmetje brez vsega tega. Ne razumem, zakaj ta oblast Cerkev in duhovnike tako preganja.» (Šifrer 2007: 78). Šifrer pušča ob strani teološko poslanstvo Cerkve, toda da vedeti, da je bila za kmečkega človeka cerkev nekdanj edini kraj kulture.

S knjigo se Jože Šifrer vrača na Sorško polje, čeprav to ni nikjer izrecno navedeno. Škofja Loka je stilizirano imenovana kot »škofovsko mesto« (n. d., 112), kamor odhaja Živa, dekle, za katero se po dolgem omahovanju odloči Blaž potem, ko ga je Liza zavrnila in se odločila za Toneta, ki ga nekdanji partizani zmerjajo za dezerterja, zdaj pa je predsednik osovražene vaške zadruga. Blaž, najprej vojak v nemški vojski in nato partizan, je komaj ušel smrti. (Šifrer 2007: 118). To zaupa Živi šele potem, ko mu je, zdaj tovarniškemu delavcu, zaupala svojo zgodbo. »In pripovedovala mu je, kako hudo je bilo pri njih doma, na meji med nekdanjo Jugoslavijo in Italijo« nekje na koncu Poljanske doline. To je edina kolikor toliko konkretna lokacija v obravnavani Šifrerjevi knjigi. »Kar naprej so se pri nas oglašale različne vojske. Italijani, partizani, četniki, po italijanski okupaciji seveda Nemci. Vsaka je kaj hotela od nas: informacije o nasprotnikih, živež in tudi ljudi. Zlepa se nisi prav obrnil, če si ustregel enim, so te kaznovali drugi. Prej smo mislili, da bomo med vojno, ki se je približevala, še najbolj varni v odročnih hribih, potem pa je bilo tam najbolj grozno. Leta 1942 so v bližnji vasi ustanovili vaško stražo. To gotovo veš, saj si bil partizan. Iz te je po italijanski okupaciji nastala domobranska postojanka, toda naše stiske zato niso bile nič manjše. Kolikokrat je pokalo okrog naših hiš, vsak dan smo se bali za življenje.« [...] 'Jaz sem imela fanta, domobranca. Bil je med tistimi, ki so sprva odšli k partizanom, potem pa k domobrancem. Zelo rada sem ga imela in tudi on mene. Ni bil tak, kot danes radi prikazujejo domobrance. Bil je dober, nič krvoločen, obsojal je vsake krivice in vsako nasilje. Ni se boril za noben klerikalizem, za nobeno politiko, in za nobeno ideologijo, ampak samo za to, da bi bile naše vasi rešene tega strašnega nasilja. In tudi zase, da bi preživel. Čimbolj se je bližal konec vojne, huje je bilo. Zadnje dni smo že vedeli, da se bo treba umakniti.'« (Šifrer 2007: 115, 116).

»Blaž ni vedel, kaj bi. Ni si mogel predstavljati, kako se je vse to moglo dogajati. Saj je bil tudi sam pri partizanih in tam je imel dosti tovarišev in večinoma so bili takšni kot on: dostojni, človeško normalni, nič podivjani, najpomembneje jim je bilo, da bi Nemci odšli in da bi bilo že konec te vojne in tega pobijanja doma.' [...] »Ne vem, zakaj sem ti vse to povedala,« je rekla Živa. 'Nerada pripovedujem, ker me preveč boli. In ravno tebi. Zdelo se mi je, da me ne boš obsojal in da me boš razumel.' 'Kaj bi te obsojal, ko si toliko pretrpela. Povem ti, da zdaj čisto drugače gledam nate. In prav nič ni narobe, če sem bil jaz partizan in ti domobrančevo dekle. Treba bo na vse to pozabiti. Ljudje smo v prvi vrsti ljudje, pa če se naši

oblastniki na glavo postavijo.« Živa ga je pozorno gledala, kot bi se hotela prepričati, če ni kaj narejenega v njem. Toda vse je bilo pristno, tako je zaslutila. In celo se ji je zazdelo, da ji je odleglo, ko mu je vse tako odkritosrčno priznala.» (Šifrer 2007: 117, 118).

O svojih puntarskih prednikih je Jože Šifrer zapisal: »Jernej Šifrer, 'pravdarski vojvod loških podložnikov', v svojem času ni mogel uspeti, a njegova uporniška kri tudi v potomcih ni mirovala. Morda ni povsem slučaj, da so bili njegovi nasledniki Tone Šifrer, Peter Oman, Janez Šifrer in Peter Šifrer, ki je leta 1929 kot priženjenec zagospodaril na Tajnetovem domu, v letu 1941 med prvimi ustanovitelji Osvobodilne fronte v Žabnici. Tone Šifrer je v Mauthausnu padel kot talec, Petra Omana je ubila črna roka, Janez in Peter Šifrer pa sta po vojni umrla za posledicami dachauske internacije. Toda njihovo uporništvo je vendarle obrodilo sadove in stari Jernač bi bil gotovo ponosen nanje.« (Šifrer 1976: 45). Kljub temu je treba imeti za Šifrerjevo duhovno oporoko ta pogovor med Blažem in Živo.

Jože Šifrer ne bi bil to, kar je, ko ne bi vključil v svoj labodji spev tudi motiva knjige. Živa Blaža prevzame ravno z ljubeznijo do njih. In vedno bolj privlačne postajajo tudi zanj.

Mislím, da sva se najprej seznanila ravno v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice. Potem sva se kdaj pa kdaj srečala v knjižnici v Radovljici, ob predstavitvi kake nove knjige. Vedno je povprašal, kako napreduje delo pri zbirki Glasovi. Rada sem ga poslušala, saj še po toliko letih ni opustil svoje loške govorice, ki je danes niti v Loki ni več slišati.

Franček Bohanec (Miklavž pri Ormožu, 13. 2. 1923–3. 9. 2010, Ljubljana)

Njegova poklicna pot slavista je bila diametralno nasprotna Šifrerjevi. Začel je pri knjigah, kot urednik in publicist, in končal v šoli, čeprav nikoli ni učil. Pod njegovim vodstvom (1955–1959) je Pionirska knjižnica postala zgledno središče za estetsko vzgojo otrok in mladine. Bil je direktor Zavoda za prosvetno in pedagoško službo Ljubljane in ravnatelj gimnazije na Poljanah v Ljubljani.

Bohanec je pisal eseje, študije, komentarje, prikaze, razprave, kritike, spremne besede in polemike, gojil je korespondenco z zanimivimi sodobniki, urejal je revije, zbornike in antologije, sodeloval je pri založniških odločitvah: skratka, komaj bi lahko našli publicistično zvrst, kateri se ne bi posvečal, ali usmerjevalno vlogo, v kateri se ne bi poskušal ali izkazoval. (Vidmar 1996: 217).

Franček Bohanec (iz: sl. Wikipedia)

Edini njegov članek v Loških razgledih je posvečen Vladimirju Kavčiču, objavljen že leta 1984. Zanj pravi, da je »vrnil v beletrijo slovenskega kmečkega človeka iz podblegoških grap, kot je pred desetletji enako s Tavčarjevo pripovedjo postal ta človek literarni model. Oba pisatelja sta odtisnila krajino ob Sori in preko doživljanja njenih poetično-lirskih lepot prešla v predstavni svet slovenskega bralstva«. (Bohanec 1984: 258). Iz njega se čuti, da mu je bila Poljanska dolina že tedaj udomačena pokrajina.

V sicer kratki spremni besedi h Kavčičevi objavi pisatelja predstavi celostno. »Bil je med prvimi povojnimi slovenskimi pisatelji mlajšega rodu, ki življenja niso prikazovali poenostavljeno in ukalupljeno. V svojih zgodnjih novelah in romanih je vojno tematiko problematiziral tako, da je v njih vsak lik iskal ali izgubljal svoj in skupni smisel. S tem je dal realistično verističnemu nizanju resničnih dejstev, dogodkov in doživetij pravih, predvsem kmečkih ljudi globljo vsebino, predvsem pri razkrivanju notranjih gibal človeških zgodb. (Bohanec 1984: 258).

Ne prezre tudi za tedanje oblast kočljivega Zapisnika, ki je bil vzrok, da Kavčič še ni prejel Prešernove nagrade. »Njegov roman Zapisnik (1973) je splet stvari in pojavov neizprosnega snemanja naličij in odkrivanja tistega, kar je lahko ali pa tudi ne onkraj zunanjega, enkratno površinskega in posamičnega gledanja na dogodek. Spoznavanje globljih zakonitosti življenja se pri pisatelju ni nikoli in nikjer izrodilo v odmišljena gibanja in besedne igre, ampak je izhajalo iz resničnega utripa konkretnih ljudi.«

Upravičeno daje najvišjo ceno romanu *Pustota* (1976). »Pustota, eden najuspešnejših slovenskih sodobnih romanov, je po obliki poljuden in preprost, slogovno izčiščen, kot uspela ljudska pesem, po sporočilni vsebini pa pretresljiv in vreden najglobljega premisleka. Rod prebeglih kmečkih puntarjev s Tolminskega je postavljen, enako kot ljudje – žrtve v vojni, v zaostrene, mejne položaje, in z uvidi v življenje in smrt razkrivajo slo po vztrajanju, moč po življenju in kljubovanju in voljo, da spreminjajo lastno podobo in podobo poetično-lirske krajine. ...« (Bohanec 1984: 259).

Ne vem, kako sem si pridobila njegovo naklonjenost, da je sem in tja v svojo publicistično dejavnost vključil tudi moje početje (prim.: Bohanec 1996: 66, 67). Morda je celo neizrečena prošnja za kakšen odziv botrovala dejstvu, da sem prejela od njega pet njegovih knjig: *Stopa in reka* (1993), *Razdrta gnezda* (1935), *Kanje* (1995), *Življenje publicista* (1998), *Odsvitanje: literarno-zgodovinski liki* (2002). Vse so izšle pri založbi Viharnik.

Vsaj prebrala sem vse. V njegovem literarnem ustvarjanju je zaznati nekaj kockekovskih dilem. Toda za kakršnokoli javno stališče bi jih morala brati znova. Morda pa kdaj to še storim.

V knjigi *Življenje publicista* sem si posebej zaznamovala poglavji Literatura kot mit na Slovenskem, Mit in sodobni roman, (1998: 30–37).

Kot malokdo se je bil pripravljen soočati s tretjim življenjskim obdobjem: »Nikoli si nisem predstavljal, kako malo pomeni starejši človek. Pridejo novi rodo-

vi in začnejo vse znova, a vse staro odмира, z njimi pa tudi njihova doživetja in izkušnje. Dialektika življenja je neusmiljena, trajnost človekoljubnih čustev pa je kratkega duha.» (Bohanec, *Dialektika življenja* 1998: 38). Iz lastne izkušnje je vedel, kako tanka je meja med resnično dobroto in sebičnostjo: »Begunec in prazen želodec sta si vselej brata, povabilo pa se vedno sprejema odprtih rok, če gre za pogrinjek na mizi. In tako sem prišel in dobil mleko s kosom kruha. Kakšno razkošje, četudi nisem smel globlje v dobrotnikovo stanovanje in sem se moral zadovoljiti z mizo v tesni vhodni sobici njegove služkinje.» (Bohanec 1998: 39).

Kdaj se je radoživi Prlek, ta daljni potomec Stanka Vraza (1998: 144–153) po upokojitvi za stalno preselil na svoj vikend v Gorenji vasi, (mi) ni znano. Postala sem kar malo ljubosumna, ko mi je to povedal ob priložnosti, ko je v Gorenji vasi vstopil na avtobus in vedno sva se pogovarjala le na kaki taki vožnji v Škofjo Loko. »*Zdaj živim z njimi – Poljanci*,« je odločno zapisal čez nekaj let, ko je v Žirovskem občasniku objavil primerjalno interpretacijo pesniških zbirk *Šmarnični romar* Franca Kopača in *Raztrgane korenine* Marije Stanonik. Nanje se navezuje tudi posvetilo v knjigi *Literarni paberki* (slovstveno-zgodovinske skice): *Tudi moje pisanje (v prozi) je meditacija o tem, kje in kako začne rasti dreve z raz-trganimi (nasilno) koreninami.*

Podpis

Gorenja vas, 23. II. 1997.

Prevzela ga je ustvarjalnost poljanskih žena in njegova je bila ideja o antologiji poljanskih pesnic. Mogoče pa se kdaj uresniči tudi ta njegova zamisel.

Tudi njemu v spomin.

LITERATURA:

Jože Šifrer

Berčič, Branko; Kocijan, Gregor: Visok življenjski jubilej Jožeta Šifrerja. *Knjižnica*, Ljubljana, 46 (2002), št. 1–2, str. 181–185.

Planina, France: Spomini na Antonijo Šifrer. *Loški razgledi* 32, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1985.

Slovenska književnost, leksikon. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 448.

Šifrer, Jože: *Polje, kdo bo tebe ljubil*. Slovenske večernice 157, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2007.

Šifrer, Jože: Jernej Šifrer, njegov rod in robotna pravda loških podložnikov. *Loški razgledi* XXIII, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1976, str. 34–46.

Franček Bohanec

Bohanec, Franček: Beseda o pisatelju V. Kavčiču. *Loški razgledi* 31, Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1984, str. 258–259.

Bohanec, Franček: *Življenje publicista*. Ljubljana: Viharnik, 1998.

Vidmar, Tit: Beseda o knjigi in avtorju, Franček Bohanec. *Literarni paberki*. Ljubljana: Viharnik, 1996, str. 217–219.